

IZVEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA NA KOSOVU ZA 2019.

IZVRŠNI PREGLED

Kosovo je parlamentarna demokratija. Ustav i zakoni predviđaju izabrani jednodomni parlament (Skupštinu), koji bira predsjednika čiji predlog kandidata za premijera vlade mora da podrži Skupština. Premijer je podneo ostavku 19. jula, a 22. avgusta Skupština je izglasala raspuštanje svog saziva. Ukazom predsjednika Hašima Tačija koga je Skupština izabrala na petogodišnji mandat za predsjednika 2016. godine raspisani su parlamentarni izbori koji su održani 6. oktobra. Vlada u odlasku nastavila je da privremeno obavlja ulogu sve dok se ne formira nova vlada, koja do kraja godine nije bila formirana. Parlamentarni izbori smatrani su slobodnim i fer.

Bezbednosne snage uključivale su Policiju Kosova (PK) koje odgovaraju Kosovskom ministarstvu unutrašnjih poslova i Kosovske bezbednosne snage (KBS) koje odgovaraju Ministarstvu odbrane. Tokom godine, vlada je započela proces postepenog prelaska KBS u teritorijalne snage odbrane u skladu sa desetogodišnjim planom. Granična policija, kao podgrupa Policije Kosova, bila je odgovorna za bezbednost na granicama. Policija je održavala unutrašnju bezbednost uz pomoć EULEX-a, Misije vladavine prava Evropske unije na Kosovu kao druge interventne instance u slučaju nereda i NATO predvođenih snaga na Kosovu (KFOR), međunarodnih mirovnih snaga, kao treće interventne instance. KFOR je bio zadužen da pruži bezbedno i sigurno okruženje i da garantuje slobodu kretanja u zemlji. Zaključno sa avgustom, Misija je imala 3.526 vojnika iz 28 zemalja. Civilne vlasti su održavale efikasnu kontrolu nad Kosovskim bezbednosnim snagama.

Značajna pitanja vezana za ljudska prava uključivala su: nepropisna ograničenja na štampu koja su uključivala nasilje ili pretnje nasiljem upućene novinarima, korupciju i nekažnjivost u vladi, napade na pripadnike etničkih manjina ili drugih marginalizovanih zajednica, uključujući i od strane PK.

Mnogi u vladi, opoziciji, civilnom društvu i medijima prijavili su slučajeve viših zvaničnika uključenih u korupciju koji prolaze nekažnjeno. Vlada i sektor pravosuđa su ponekad preduzimali korake da procesuiraju i kazne one zvaničnike koji su učinili prethodne zloupotrebe, prestupe i krivična dela, ali mnogi su i dalje ostali na funkcijama u javnom sektoru. Policijski inspektorat Kosova (PIK) je preuzeo korake da istraži zloupotrebe i procesuirala odgovorna lica. Bezbednosne snage su takođe učestvovala u obuci o uvećanju poštovanja ljudskih prava.

Deo 1. Poštovanje ljudskog integriteta uključujući zabranu od:

a. Samovoljnog oduzimanja života i ostalih nezakonitih i politički motivisanih ubistava

Nije bilo izveštaja da su vlada ili njeni službenici učinili samovoljna ili nezakonita ubijanja.

Misija vladavine prava Evropske unije (EULEX) koja je dobila mandat da tokom 2020. godine prati odabrane krivične i građanske predmete i suđenja u sudskom sistemu, savetuje Kazneno-popravnu službu Kosova, pruža logističku podršku Specijalizovanim većima u Hagu zadržala je ograničene izvršne odgovornosti u zaštiti svedoka i dalje služi kao druga interventna instanca Policiji Kosova (PK).

Zaključno sa septembrom, 71 slučaj ratnih zločina bio je pod zvaničnom istragom Specijalnog tužioca Republike Kosovo (SPRK).

Ustavni sud je u novembru jednoglasno odbacio konačnu žalbu u predmetu „Drenica II“ za ratne zločine, potvrdivši pet osuđujućih presuda. Dva predmeta „Drenica“ uključivala su 15 bivših pripadnika Oslobodilačke vojske Kosova (OVK) osumnjičenih za ratne zločine nad civilima, uključujući mučenje, maltretiranje zarobljenika i ubistva koja su kako se tvrdi sva počinjena u pritvorskom centru OVK u selu Likovac u regionu Drenice 1998. godine. Predmeti su u početku rezultirali sa 11 osuđujućih presuda u 2015. godini. Šest od osuđenih izbegavalo je izdržavanje zatvorske kazne do jula 2019. godine kada su po nalogu suda odvedeni u zatvor. Zaključno sa novembrom, u predmetu „Drenica I“ koji je vraćen na ponovno suđenje 2017. godine, prvo ročište u Osnovnom sudu u Mitrovici zakazano je za 26. decembar.

Specijalizovano tužilaštvo Kosova (STK) smešteno u Hagu nastavilo je da istražuje zločine izvršene tokom i nakon sukoba 1999.godine. Tokom godine došlo je do povećanja broja osoba pozvanih u STK na razgovore, uključujući premijera Ramuša Haradinaja koji je podneo ostavku na funkciju (ali je nastavio da obavlja privremeno funkciju sve dok se ne formira nova vlada nakon parlamentarnih izbora 6. oktobra). STK i njegov prethodnik, Specijalna istražna operativna grupa Evropske unije (SITF) su oformljeni nakon objavljivanja Izveštaja Saveta Evrope (SE) 2011. godine pod nazivom „*Nečovečno postupanje prema ljudima i ilegalna trgovina ljudskim organima na Kosovu*“ o navodnim zločinima koje su počinili pojedini lideri

Oslobodilačke vojske Kosova. Sporazum iz 2016. koji pruža pravni osnov za Kosovska specijalizovana veća da vode postupke u Holandiji stupio je na snagu u januaru 2017. STK zaključno sa decembrom nije podigao niti jednu optužnicu.

b. Nestanka ljudi

Nije bilo nikakvih izveštaja o nestancima ljudi od strane ili u ime vladinih organa vlasti.

Kosovska vladina komisija za nestala lica (VKNL) je zaključno sa novembrom vodila kao nestale 1.643 lica koja su nestala tokom sukoba 1998-99. i političkog nasilja koje je usledilo. Prema zakonu, vladina baza podataka o nestalim licima ne uključuje etničko poreklo nestalih, izuzev ako porodica nestalih to ne prijavi dobrovoljno. VKNL pretpostavlja da su otprilike 70 odsto etnički Albanci, a 30 odsto Srbi, Romi, Aškalije, balkanski Egipćani, Bošnjaci, Goranci, Crnogorci i ostali.

Kosovska komisija za nestala lica je u septembru u saradnji sa srpskom Komisijom za nestala lica i Međunarodnim komitetom Crvenog krsta (ICRC) razrešila sedam slučajeva nestalih lica koji se odnose na manjinske zajednice sa pozitivnom identifikacijom i repatrijacijom posmrtnih ostataka sedam lica.

c. Mučenja i drugih vidova okrutnog, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

Ustav i zakoni zabranjuju takvu praksu, ali zakoni se nedosledno sprovode i postojale su stalne tvrdnje da je pritvorenike mučila i maltretirala policija, a u manjoj meri i službenici kazneno-popravne službe.

Zaključno sa novembrom, Institucija ombudsmana na Kosovu (IOK) izvestila je da je primila 136 pritužbi evidentiranih po zakonskoj osnovi „zabrana mučenja i prava zlostavljanih“ protiv policije i kazneno-popravne službe, od kojih je 63 ostalo otvoreno za istragu. Ova kategorija pritužbi obuhvata sve navode o fizičkom maltretiranju zatvorenika, a IOK je izvestio da se nijedna nije odnosila na dela mučenja.

Specijalni izvestilac UN-a za mučenje i druga okrutna, nečovečna ili ponižavajuća postupanja ili kažnjavanja (UNSR) objavio je u januaru izveštaj zasnovan na poseti njega i njegovog tima 2017. godine u kojem je naveo da je „sa ozbiljnom

zabrinutošću“ primio „brojne i dosledne optužbe o mučenju i zlostavljanju (nad pritvorenima) od strane policije, naročito kao sredstvo iznuđivanja priznanja od pojedinaca tokom ispitivanja u policijskom pritvoru. Pritvorenici su izvestili da su se takva zlostavljanja sastojala uglavnom od teških prebijanja, udaranja i šutiranja, udaraca predmetima i verbalnih i psihičkih pretnji.“ Izveštaj UNSRT-a takođe je skrenuo pažnju na nepostojanje nadzora u fazama istrage i ispitivanja pritvorenika što je rezultiralo navodnim incidentima maltretiranja, zlostavljanja i mučenja tokom ispitivanja kao sredstva za iznuđivanje priznanja.

IOK je oštro osporio zaključke UNSRT-a o verodostojnim navodima o mučenju, izveštavajući da te godine nije primio nijednu žalbu o mučenju i dodao da pritvorenici imaju više sigurnih kanala putem kojih mogu da podnesu žalbe. Institucija ombudsmana na Kosovu ima jedinicu Nacionalnog preventivnog mehanizma protiv mučenja (NPMM) koja u svom sastavu ima sedam stalno zaposlenih, između ostalih, lekara, psihijatra, socijalnog radnika i dva advokata koji se fokusiraju na sprečavanje mučenja. U 2018. godini, NPMM je prošao intenzivan celogodišnji program obuke koji je finansirao Savet Evrope radi poboljšanja svojih kapaciteta. Isto tako, tokom 2018. godine navodno je izvršio 60 inspeksijskih nadzora u zatvorima, pritvorskim centrima, psihijatrijskim ustanovama i policijskim stanicama, što je skoro 400 odsto povećanje u odnosu na prethodnu godinu. Oni su prijavili da imaju nesmetan pristup svim mestima na kojima se nalaze lica lišena slobode. NPMM je podneo izveštaje o svojim nalazima, započeo istrage i objavio dodatne izveštaje o poštovanju standarda od strane vlade. Zatvorenici i pritvorenici mogu da se obrate NPMM putem advokata, članova porodice, međunarodnih organizacija, direktnim telefonskim pozivima ili putem poštanskih sandučića u pritvorskim centrima kojima samo osoblje IOK-a ima pristup. NPMM je izvestio da tokom godine nije primio verodostojne prijave o mučenju.

Kosovski centar za rehabilitaciju žrtava torture (KRCT) koji je vodeća nevladina organizacija u zemlji po pitanjima mučenja isto tako je izjavio da tokom godine nije primio verodostojne prijave o mučenju, iako tvrdi da je maltretiranje pritvorenika i dalje problem.

KRCT je u januaru izvestio o navodnom fizičkom zlostavljanju zatvorenika tokom hapšenja od strane dva policijska službenika u zatvoru sa visokim stepenom obezbeđenja u Duzu u blizini Podujeva. Policijski inspektorat međutim, nije utvrdio krivično delo u postupanju policajaca tokom hapšenja, a slučaj je upućen Upravi Policije Kosova za unutrašnju istragu na dalju proceduralnu istragu.

U svom izveštaju o praćenju za 2018. godinu pod nazivom *Ljudska prava u pritvorima na Kosovu*, objavljenom u martu, KRCT je izvestio o nekim slučajevima maltretiranja tokom godine pritvorenih lica u kosovskim kazneno-popravnim zavodima. U jednom primeru, pritvorenik u istražnom zatvoru čekajući sudsko ročište u junu 2018. godine u Uroševcu bio je zaključan u čekaonici i pretučen od strane dva službenika kazneno-popravne službe. KRCT je napomenuo da „iako je bio krvav i nije se osećao dobro, psihijatar je procenio da pritvorenik može da se pojavi na sudskom ročištu, a isto je naložio i sudija u ovom slučaju.“ Institucija ombudsmana je prema tvrdnjama obaveštena o incidentu.

Policijski inspektorat, nezavisno telo Ministarstva unutrašnjih poslova objavilo je obustavu i podnošenje krivičnih prijavi protiv šest službenika PK iz Đakovice, tri sa višim činovima, nakon izveštaja ombudsmana u kome se detaljno navodi prekomerna upotreba sile nad pritvorenicima. Ombudsman je primio ukupno devet pritužbi na fizičko maltretiranje pritvorenika od strane službenika PK.

Uslovi u zatvorima i pritvorskim centrima

Uslovi u zatvorima i pritvorskim centrima su ispunjavali neke međunarodne standarde, međutim značajni problemi su i dalje bili uporni u zatvorima, posebno u pogledu nasilja među zatvorenicima, korupcije, izlaganja radikalnim verskim ili političkim stavovima i medicinske nege koja je bila ispod standarda.

Fizički uslovi: Fizički uslovi su ostali ispod standarda u nekim delovima u zatvoru Dubrava koji je u ostao prenatrpan.

Kosovski centar za rehabilitaciju žrtava torture (KRCT) je tokom godine primio pritužbe od zatvorenika koji su tvrdili da je bilo verbalnog uznemiravanja, nasilja među zatvorenicima, a u nekim slučajevima i fizičkog maltretiranja od strane zatvorskih službenika uglavnom u zatvoru Dubrava i Pritvornom centru u Lipljanu.

KRCT je u septembru izvestio da su zatvorenici i pritvorenici imali poteškoće u pristupu medicinskoj nezi, navodima o korupciji i premeštajima između različitih pritvorskih objekata kao disciplinske mere. Pored toga, nekoliko zatvorenika je sebi nanelo povrede kako bi skrenulo pažnju na svoje potrebe.

Glavni državni tužilac Kosova ponovo je otvorio istragu smrti aktiviste partije Samoopredeljenje (VV) Astrita Deharija 2016. godine, dodelivši slučaj Specijalnom tužilaštvu Kosova nakon što je u oktobru kosovskim vlastima dostavljen švajcarski

forenzički izveštaj. Kosovske vlasti su njegovu smrt tada smatrale samoubistvom, mada je politička stranka Samoopredeljenje tvrdila da su maltretiranja Deharija od strane policije i kazneno-popravne službe bili faktori koji su tome doprineli. Vlada Kosova zatražila je švajcarsku pomoć u oktobru 2018. godine. U švajcarskom izveštaju je navedeno da forenzička analiza ne može da isključi druge moguće uzroke smrti i preporučila je dalju istragu.

Zbog slabe obuke i nedovoljnog broja osoblja, vlasti nisu uvek vršile kontrolu nad prostorijama ili zatvorenicima. Otprilike 30 odsto zatvorenika koji dođu u zatvor su narkomani. Unutar kazneno-popravnog sistema nije bilo programa lečenja zavisnosti od droge, a KRCT je izvestio da su nezakonite droge redovno krijumčarene u ove objekte.

KRCT je dokumentovao odlaganja i greške u pružanju medicinske nege zatvorenicima kao i nepostojanje specijalističkog lečenja. U mnogim slučajevima uslovi su primorali zatvorenike da sami nabave lekove preko privatnih izvora. KRCT je uočio jaz u zatvorskom zdravstvenom sistemu u zatvoru Dubrava i prijavio nedovoljan broj stručnjaka za mentalno zdravlje.

Prostorije i lečenje zatvorenika sa invaliditetom su ostali ispod standarda. Kosovski institut za forenzičku psihijatriju pružao je ograničeno lečenje i smeštaj osobama sa mentalnim invaliditetom. Zaštitnici osoba sa invaliditetom krivili su vladu što je redovno smeštala u istražni zatvor osobe sa dijagnostifikovanim mentalnim invaliditetom s ostalim pritvorenim licima. Pritvoreni u istražnom zatvoru su bili odvojeni od zatvorske populacije osuđenih lica. Zakon propisuje da osuđeni kriminalci sa dokumentovanim stanjima vezanim za mentalno zdravlje budu pritvoreni u objektima namenjenim za lečenje mentalnih bolesti, međutim ovi zatvorenici su često bili smešteni u standardnim zatvorima zbog toga što su ustanove za lečenje mentalnih bolesti bile prenatrane. Osim farmakoterapije i redovnih konsultacija sa psihijatrom, zatvorenicima sa mentalnim zdravljem nije omogućena nijedna profesionalna ili terapijska aktivnost.

Uslovi u zatvorima za strane terorističke borce i one koji su osuđeni za teroristička dela nisu se značajno razlikovali od onih u opštoj zatvorskoj populaciji.

Uprava: Vlasti nisu uvek sprovodile propisne istrage maltretiranja. KRCT je uočio da interni mehanizam za podnošenje žalbi predviđen i propisan zakonom nije funkcionisao jer zatvorenici često nisu bili u mogućnosti da prijave zloupotrebe zbog

nepostojanja poverljivosti i straha od odmazde. KRCT je takođe uočio da vlasti nisu pružile pisane odluke u kojima se obrazlaže zatvaranje u samicama.

Nezavisno praćenje: Vlada je dozvolila posete nezavisnim nevladinim posmatračima ljudskih prava, ali su samo Institucija ombudsmana i EULEX bile jedine institucije koje su tokom cele godine imale stalan i neometan pristup kazneno-popravnim objektima. KRCT i Centar za odbranu ljudskih prava i sloboda (CDHRF) morali su da najave 24 časa unapred planirane posete. KRCT je primetio da je Kazneno-popravna služba izdala i uskladila oblike disciplinskih mera kako bi opisala konkretne mere, trajanje, opravdanost i pravni savet za žalbe zatvorenika.

Poboljšanja: Poboljšanja izvršena tokom godine uključivala su zapošljavanje 120 novih službenika kazneno-popravne službe, delimično otvaranje novog pritvorskog centra u Prištini, pilot program rada jedinice za procenu i klasifikaciju i proceduru kojom će se omogućiti da neki zatvorenici komuniciraju sa porodicom preko Skajpa.

d. Samovoljno hapšenje ili pritvaranje

Ustav i zakon zabranjuju samovoljno hapšenje i pritvaranje i propisuje pravo svakog lica da ospori zakonitost svog hapšenja ili pritvaranja na sudu, a vlada, EULEX i KFOR su generalno poštovali te zabrane.

Osoblje EULEX-a i KFOR-a nije bilo podložno pravnom sistemu zemlje, nego disciplinskim merama svojih misija i zemalja.

Vlada je ponekad istraživala zloupotrebe i korupciju, iako mehanizmi za to nisu uvek bili podjednako efikasni ili su bili podložni političkom uplitanju. Bezbednosne snage nisu osigurale poštovanje sudskih naredbi kada ih lokalni zvaničnici nisu sprovodili. Mnogi policijski službenici su tokom godine bili uhapšeni po tačkama optužbi za korupciju, ali nekažnjivost je bila problem.

PIK je bio odgovoran za preispitivanje pritužbi građana na postupanje policije. PIK je zaključno sa avgustom preispitao 834 pritužbi građana na ponašanje odnosno postupanje policije u godini, a 240 policijskih službenika je bilo pod istragom. PIK je okarakterisao 544 pritužbi kao disciplinsku povredu i prosledio ih Jedinici za profesionalne standarde Policije Kosova, a u slučaju preostalih 290 pritužbi presudio je da su u pitanju krivični slučajevi. Mnoge istrage koje je PIK pokrenuo 2018. godine su do kraja godine i dalje bile u toku. PIK je nastavio istragu navodnog

maltretiranja visokog zvaničnika srpske vlade Marka Đurića od strane PK tokom njegovog hapšenja i deportacije zbog ilegalnog ulaska u martu 2018. godine. Zaključno sa avgustom, PIK nije doneo zaključak u ovom slučaju.

Tokom godine, 25 policajaca je osuđeno za zloupotrebu službenog položaja i primanje mita; svakom je izrečena kazna u trajanju od 60 dana. Četvorica policajaca bili su u kućnom pritvoru, a trojica u bekstvu. U istom periodu, PIK je podneo 13 krivičnih prijava i sedam specijalnih prijava nadležnim kosovskim tužilaštvima. Kazne za mito kreću se u rasponu trajanja od šest do 31 mesec zatvora i propisanom novčanom kaznom u rasponu od 1.000 do 3.000 evra. (\$1.100 - \$3.300) po osobi.

Procedure hapšenja i postupanje prema pritvorenicima

U skladu sa zakonom, policija može da uhapsi osumnjičena lica jedino pomoću naloga za hapšenje na osnovu dokaza koji je izdao sudija ili tužilac, izuzev kada je izvršenje krivičnog dela u toku. Tužioci moraju da u roku od šest sati dostave uhapšenom licu pismeno rešenje sa opisanim delom za koje se lice sumnjiči i pravni osnov za optužbe za koje se tereti. Vlasti moraju da izvedu uhapšena lica pred sudiju u roku od 48 sati i moraju pritvorenim licima da obezbede neodložan pristup advokatu po njihovom izboru ili da im advokata obezbedi država. Takođe postoji sistem jemstva, ali ga sudovi retko koriste. Vrlo često pritvorena lica su puštana na slobodu bez jemstva dok su čekala na suđenje.

Osumnjičeni imaju pravo da odbiju da odgovore na svako pitanje u svim fazama istrage, osim na ona koja se tiču utvrđivanja njihovog identiteta. Osumnjičeni imaju pravo na besplatnu pomoć advokata ili tumača, kao i da dobiju medicinsko ili psihološko lečenje. Osumnjičeni mogu u svim fazama procesa da komuniciraju sa svojim pravnim zastupnikom i da član porodice bude obavešten o njihovom hapšenju.

Nakon prvog rešenja, sud može da drži lica u istražnom zatvoru 30 dana od dana njihovog hapšenja i može da produži trajanje istražnog zatvora u trajanju do godinu dana. Nakon podizanja optužnice i sve do završetka sudskog postupka, samo pretresni sudija ili pretresno veće mogu da odrede ili ukinu pritvor. Zakon dozvoljava sudiji da odredi kućni pritvor, oduzimanje putnih isprava i prošireno korišćenje jemstva kao alternativne mere istražnom zatvoru.

Iako je policija u nekim slučajevima sprovodila tajne operacije, generalno je vršila hapšenja koristeći naloge za hapšenje. Nije bilo potvrđenih izveštaja da je policija zloupotrebila 48-časovno pravilo, a tužioci su generalno ili uručili uhapšenim licima rešenje sa obrazloženim razlogom hapšenja ili su ih puštala na slobodu. Iako su zvaničnici uglavnom poštovali zahtev za blagovremeno rešavanje predmeta, KRCT je izvestio da su se pritvorena lica povremeno suočavala sa odlaganjima kada advokati nisu bili privremeno na raspolaganju.

Nevladine organizacije su izvestile da vlasti nisu uvek dozvolile pritvorenim licima da kontaktiraju advokate po svom prvom hapšenju i da su u nekim slučajevima dozvoljavali konsultacije s advokatom samo kasnije kada su policijski istražitelji započeli zvanično ispitivanje. U nekoliko slučajeva, pritvorenim licima su navodno omogućeni advokati samo nakon njihovog zvaničnog ispitivanja. Neka pritvorena lica su se žalila da su uprkos tome što su tražila advokata svoj prvi kontakt s advokatom imala tek po svom prvom pojavljivanju na sudu.

Zakon ograničava policiju da može da upotrebi silu samo kako bi se „zaštiti život ljudi, sprečio napad, sprečilo krivično delo, sprečilo bekstvo učinioca ili kada druge mere nisu uspešne da se ostvari drugi legitimni cilj policije.“ Zakon takođe predviđa da policija prilikom „upotrebe sile nastoji da se minimalno upliće u prava i slobode osobe i izazove minimalno štetne posledice.“

Operacija PK protiv krijumčarenja na severnom Kosovu rezultirala je sa 11 pritužbi za prekomernu upotrebu sile, a sve su se odnosile na nanošenje štete na imovini. Pritužbe su se uglavnom odnosile PK uklanjanje prepreka postavljenih na putu (tj. vozila koja su izgurala velike kamione izvan puta). Krajem godine istraga PIK-a je bila u toku.

Istražni pritvor: Dugo trajanje pritvora u proseku od šest meseci, kako pre, tako i tokom sudskog postupka i dalje je predstavljao problem. Zakon dozvoljava sudijama da odrede pritvor okrivljenom pre početka suđenja ukoliko postoji dobro osnovana sumnja da će okrivljeni verovatno uništiti, sakriti ili krivotvoriti dokaze; uticati na svedoke, pobeći, ponovo izvršiti krivično delo ili se uključiti u izvršenje drugog krivičnog dela ili da se neće pojaviti na suđenju. Sudije su rutinski koristile sudski pritvor bez traženja dokaza za opravdanje. Dugi pritvori su se takođe javili kao razlog neefikasnosti pravosuđa i korupcije.

e. Uskraćivanje prava na pravično i javno suđenje

Ustav propisuje nezavisno sudstvo, ali sudstvo nije uvek obezbedilo zakonom propisan proces. Vršenje pravde je po rečima Evropske komisije, nevladinih organizacija i Institucije ombudsmana bilo sporo i nije imalo načine da osigura odgovornost pravosudnih zvaničnika. Pravosudne strukture su bile podložne političkom uplitanju sa osporavanim naimenovanjima i nejasnim mandatima.

Iako su zaostali predmeti nekad predstavljali značajnu prepreku, sudovi su postali efikasniji u rešavanju zaostalih nerešenih predmeta zahvaljujući međunarodnoj pomoći koja je uvela aktivne prakse upravljanja predmetima, kao i podršku na nivou praktične politike za poboljšano upravljanje predmetima. Sudovi su zaključno sa avgustom smanjili zaostale predmete za 78 odsto, rešavajući ukupno 30.897 predmeta od 2016. godine. Brzina rešavanja krivičnih predmeta tokom aprila-juna znatno se povećala, skočivši na 186 odsto u poređenju sa 122 odsto u istom periodu prošle godine. Prema navodima Sudskog saveta Kosova (SSK), zaključno sa julom, skoro 100.000 parničnih, krivičnih, upravnih i privrednih predmeta još uvek je čekalo na suđenje, što je skoro 65 odsto manje u odnosu na 2018. godinu.

Ministarstvo pravde je tokom godine sponzoriralo izmene zakona o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca iz 2010. godine čiji je cilj postizanje nepristrasnosti u kosovskom pravosuđu. Pored toga, registri za evidentiranje pritužbi protiv sudija na nivou suda i SSK-a su kompletirani i dostavljeni svim sudovima u avgustu i pod revizijom su. U skladu sa disciplinskim pravilnikom, SSK je odabrao 70 sudija koje su predsednici sudova preporučili za službu u komisijama odgovornim za istragu disciplinskih pritužbi. Da bi se osigurao kontinuitet, mandati se vremenski preklapaju: Nasumično je izabrano 25 sudija koji će imati jednogodišnji mandat, 23 sa dvogodišnjim mandatom i 22 sa trogodišnjim mandatom. Novi članovi se biraju svake godine kako bi se osigurala stalna prisutnost od 70 članova. Otkako je stupio na snagu novi disciplinski postupak, predsednici sudova kao nadležni, dobili su 75 pritužbi na rad sudija. Od tog broja, nadležni organ je odbio 24 pritužbe, nastavio je da razmatra 49, dok su dva zahteva za istragu podneta SSK-u. SSK je osnovao jednu istražnu komisiju i pred kraj godine bio je u procesu uspostavljanja druge komisije.

Vlasti ponekad nisu uspevale da izvrše sudske naredbe, uključujući one Ustavnog suda, posebno one odluke koje idu u prilog manjinama kao i u mnogim slučajevima povraćaja imovine kosovskih Srba. Lokalne vlasti u Dečanima i dalje su odbijale da sprovedu odluku Ustavnog suda iz 2016. godine kojom se potvrđuje vlasništvo

Srpske pravoslavne crkve na više od 24 hektara zemlje koja se nalazi uz Manastir Visoki Dečani. Nijedan od zvaničnika koji je bio uključen u neizvršenje naredbe suda nije bio sankcionisan.

Sudski postupci

Zakon propisuje pravično i nepristrasno suđenje i premda je bilo ozbiljnih nedostataka u sudskom sistemu, uključujući slučajeve političkog uplitanja, generalno je poštovalo zakon. Suđenja su javna, a zakon za okrivljena lica propisuje pretpostavku nevinosti, pravo da budu blagovremeno i detaljno obavještena o optužbama, na fer, blagovremeno i javno suđenje gde mogu da se obrate sudu na svom maternjem jeziku, budu prisutni na svojim suđenjima, da se brane ćutanjem i da ne budu primorana da svedoče ili priznaju krivicu, da se suoče sa svedocima optužbe, imaju uvid u dokaze i da imaju pravnog zastupnika. Okrivljena lica imaju pravo na žalbu. Ova prava se odnose na sve građane bez izuzetaka. Država ne koristi porotna suđenja.

Vlada je dala Agenciji za besplatnu pravnu pomoć (ABPP) mandat da pruža besplatnu pravnu pomoć pojedincima sa niskim primanjima. Tokom godine ABPP je sprovedla kampanje za informisanje usmerene na ugrožene i marginalizovane zajednice i proširila dostupnost informacija o pravnoj pomoći putem onlajn platformi. U maju su Ujedinjene nacije finansirale NVO Centar za pravnu pomoć kako bi garantovao besplatnu pravnu pomoć ženama u slučajevima kao što su potvrđivanje vlasništva nad imovinom, odštetni zahtevi za seksualno nasilje i odštetni zahtevi za penzije iz Srbije.

Politički zatvorenici i pritvorenici

Nije bilo izveštaja o političkim zatvorenicima ili pritvorenicima.

Gradanske parnice i pravni lekovi

Postoje pravni lekovi za povrede ljudskih prava, ali žrtve nisu bile u mogućnosti da iskoriste ovaj resurs zbog komplikovanih birokratskih procedura i velikog broja zaostalih sudskih predmeta. Pojedinci mogu da se žale sudovima kako bi zatražili obeštećenje ili prestanak trajanja povrede ljudskih prava.

Pojedinci mogu da se obrate Ustavnom sudu za preispitivanje njihovog prava na zakonom propisan proces. Ustav uključuje obaveze dogovorene u brojnim međunarodnim konvencijama kao obavezujuće. Pojedinci mogu u skladu s domaćim pravom da predoče Ustavnom sudu navodne povrede ovih konvencija kao i povrede propisanog procesa.

Vraćanje (restitucija) imovine

Konfuzna mešavina zakona, uredbi, administrativnih uputstava i sudske prakse, kao i nezakonito ponovno zauzimanje imovine i višestruka potraživanja za istu imovinu nastavili su da komplikuju rešavanje predmeta za vraćanje imovine iz ratnog perioda i nakon toga, gde su više od 96% takvih zahteva podneli etnički Srbi. Privatna lica odnosno građani i verske zajednice bili su u velikoj meri neuspešni u zahtevima za povraćaj imovine koja je bila oduzeta ili konfiskovana tokom jugoslovenske ere.

Kosovska agencija za upoređivanje i verifikaciju imovine (KAUVI) ima ovlašćenja da presuđuje u zahtevima i rešava nepoklapanja između katastarskih dokumenata koja su odneta u Srbiju 1999. i trenutnih kosovskih katastarskih podataka. Podnosioci potraživanja imaju pravo da sudovima podnesu žalbu na odluke.

KAUVI je imao poteškoće prilikom izvršenja deložacija bespravnih stanara i nije uspeo da ukloni nelegalne strukture sagrađene na zemlji nakon što je pravo vlasništva potvrđeno podnosiocima zahteva. Većina ovih podnosilaca zahteva bili su etnički Srbi. Agencija je takođe imala problema da nadoknadi štetu osobama koje su devedesetih godina prošlog veka izgubile imovinu i to većini od njih koji su etnički Albanci. KAUVI je u avgustu imala 74 deložacija koje su čekale na izvršenje, od kojih je 38 trebalo da bude izvršeno u regionu Mitrovice, prevashodno u vezi sa imovinom u vlasništvu lica iz zajednice kosovskih Albanaca. Ponovna uzurpacija imovine i dalje je bila problem. Organizacije civilnog društva su prigovarale da zemlja nije imala delotvoran sistem koji bi omogućio raseljenim kosovskim Srbima koji žive van zemlje da podnesu imovinske zahteve i dobiju obaveštenje o odlukama u vezi sa imovinskim potraživanjima.

Skupština Kosova imenovala je za šefa KAUVI lice koje nije zadovoljio kvalifikacije za zapošljavanje i čija prošlost je uključivala glasine o umešanost u ratne zločine i korupciju. Uprkos brojnim međunarodnim pozivima da lice podnese ostavku, lice je ostalo na funkciji smanjujući kredibilitet institucije.

f. Samovoljno ili neosnovano ugrožavanje nepovredivosti privatnosti, porodice, stana ili prepiske

Ustav i zakon zabranjuju takve radnje i nije bilo izveštaja da vlada, EULEX i KFOR nisu poštovali te zabrane.

Deo 2. Poštovanje građanskih sloboda, kao što su:

a. Sloboda izražavanja, uključujući i slobodu štampe

Ustav i zakon propisuju slobodu izražavanja, uključujući i slobodu štampe. Iako je Vlada generalno poštovala ova prava, bilo je kredibilnih izveštaja koji su ukazivali na to da su pojedini javni zvaničnici, političari, privredni subjekti i verske radikalne grupe zastrašivale predstavnike medija. Mediji su se takođe susretali sa poteškoćama pri dobijanju informacija od vlade i javnih institucija kao što je propisano zakonom. Nezavisna komisija za medije uređuje frekvencije za emitovanje, izdaje licence javnim i privatnim emiterima i uvodi praktične politike u oblasti radio-difuzije.

Štampa i mediji, uključujući onlajn medije: Nezavisni mediji su bili aktivni i izražavali su raznolike stavove uglavnom bez ograničenja. Međutim, i dalje je bilo prijava da su vladini zvaničnici, neke političke partije, privredni subjekti povezani sa vladom, verske grupe i nezadovoljni pojedinci nastavili da vrše pritiske na vlasnike medija, pojedine urednike i reportere da ne objavljuju određene priče ili tekstove. Neki novinari su se uzdržavali od kritičkog istraživačkog novinarstva plašeći se za svoju fizičku bezbednost i sigurnost radnog mesta.

Finansijske poteškoće u kojima se nalaze medijske kuće uticale su na uređivačku nezavisnost svih medija izloženih riziku. Iako su neke samoodržive medijske kuće usvojile uređivačku politiku i politiku emitovanja nezavisno od političkih i poslovnih interesa, one medijske kuće sa manje finansijskih resursa su ponekad prihvatale finansijsku podršku iz raznih izvora u zamenu za pozitivno izveštavanje ili za neobjavljivanje negativnih priča koje bi mogle da učine nažao interesima osnivača. Prema rečima nekih urednika, finansiranje je bilo delimično ograničeno zbog nevoljnosti vlade da reklamira svoje programe u medijima koji su objavljivali tekstove koji kritikuju vladu.

Nasilje i uznemiravanje: Udruženje novinara Kosova (UNK) i medijske kuće su zaključno sa septembrom prijavili 17 slučajeva gde su vladini zvaničnici, poslovne interesne grupe ili radikalne verske grupe zloupotrebile slobodu štampe fizičkim

napadima ili verbalnim pretnjama upućenim novinarima. U jednom primeru, novinar koji je izveštavao o rušenju tržnog centra bez dozvole suočio se sa nasiljem obezbeđenja tržnog centra i civila koji su mu zgrabili opremu, udarali ga po licu i sprečili njegovo izveštavanje o priči.

Cenzura i ograničavanje sadržaja: Nije bilo izveštaja o neposrednom cenzurisanju štampanih ili radio-difuznih medija iako su novinari tvrdili da su pritisci političara i organizovanih kriminalnih grupa često dovodili do samocenzure. Neki novinari su se uzdržavali od kritičkog istraživačkog novinarstva plašeći se za svoju fizičku bezbednost i svoje radno mesto. Novinari su povremeno dobijali određene finansijske koristi u zamenu za pozitivno izveštavanje ili odustajanje od istrage.

Prema navodima UNK, vladini zvaničnici kao i lica smatrana mogućim kriminalcima su verbalno pretili nekim novinarima zbog opaženog negativnog izveštavanja. Prema navodima nekih urednika, vladine agencije i kompanije su povukle svoje oglašavanje iz novina koje su objavljivale materijal koji ih kritikuje. UNK je u avgustu javno osudio izjavu Demokratske partije Kosova (PDK) u kojoj se obezvređuje Dnevni list *Gazeta Express* kao „lažni“. UNK je izjavio da je ova tvrdnja PDK-a dosledna prethodnim izjavama koje ciljaju medije i predstavlja mešanje u rad medija. UNK je izvestio da je u maju šef PDK-a i bivši predsednik Skupštine Kosova Kadri Veselji pozvao glavnog urednika *Gazeta Express* Ljeonarda Kerkukija u pokušaju da utiče na uređivačku politiku dnevnog lista.

Novinari su se žalili na to da su ih medijski vlasnici i rukovodioci sprečavali da ili objave ili emituju priče koje kritikuju vladu, političke stranke ili određene zvaničnike. U nekim slučajevima vlasnici su navodno pretili da će da otpuste novinare ako napišu kritičke izveštaje. Novinari su se takođe žalili da su ih vlasnici sprečavali da izveštavaju o korupciji na visokom nivou u vladi.

Slobodno korišćenje interneta

Vlada nije ograničavala ili prekidala pristup internetu ili cenzurisala sadržaj na internetu i nije bilo verodostojnih izveštaja da je vlada nadgledala privatnu prepisku preko interneta bez propisnog zakonskog ovlašćenja.

Akademске slobode i kulturni događaji

Nije bilo vladinih ograničenja u kulturnim dešavanjima. Obrazovni sistem bio je podložan političkim imenovanjima direktora škola i nastavnika na svim

nivoima. Iako je vlada uvela reforme, političko imenovanje nastavnika rezultiralo je lošim izvršavanjem, jer nisu uživali punu podršku ni na centralnom ni na lokalnom nivou. U septembru je Ministarstvo prosvete dalo administrativno uputstvo za izbor direktora osnovnih škola radi depolitizacije procesa zapošljavanja na tom nivou.

b. Sloboda mirnog okupljanja i udruživanja

Ustav i zakon propisuju slobodu mirnog okupljanja i udruživanja, a vlada je uopšteno poštovala ova prava.

c. Sloboda veroispovesti

Videti Izveštaj Državnog sekretarijata pod nazivom *Međunarodne verske slobode* dostupan na <https://www.state.gov/religiousfreedomreport/>.

d. Sloboda kretanja

Zakon propisuje slobodu kretanja u zemlji, putovanje u inostranstvo, emigraciju i repatrijaciju i vlada je generalno poštovala ova prava.

Vlada nije smatrala da su lična dokumenta koje je izdala Srbija, a koja nose nazive kosovskih gradova važeća putna dokumenta što je otežalo mnogim pripadnicima iz zajednice kosovskih Srba da slobodnu putuju unutar i izvan Kosova, osim ako ne koriste dva granična prelaza sa Srbijom koja se nalaze u opštinama na severu sa većinskim srpskim stanovništvom. Pobljšanja u civilnom registru stanovništva u 2018. godini uveliko su proširila pristup kosovskih Srba ličnim dokumentima, a broj kosovskih Srba sa tim dokumentima neverovatno se povećao tokom godine.

Kretanje u zemlji: Primarni most koji spaja Severnu i Južnu Mitrovicu i dalje je bio zatvoren za vozila, ali je bio u potpunosti otvoren za pešake. Ostali mostovi koji povezuju dva grada su bili potpuno otvoreni.

Izgnanstvo: Povratak u zemlju izbeglica Aškalija, balkanskih Egipćana i Roma iz ratnog perioda ostao je problem. Institucionalni predstavnici ove tri zajednice naveli su da su društvene predrasude sprečile povratak skoro 400 raseljenih Aškalija, balkanskih Egipćana i Roma koji su ranije boravili u zemlji i koji su obavestili Kancelariju visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) da su spremni da se vrate iz Srbije, Severne Makedonije i Crne Gore.

e. Interno raseljena lica (IRL)

UNHCR procenjuje da 90.000 raseljenih lica usled sukoba u zemlji 1999. godine još uvek ima potrebe povezane zbog raseljeništa u regionu. Od tog broja, procenjuje se da su 65.000 u Srbiji, 16.406 na Kosovu, 729 u Crnoj Gori i 394 u Severnoj Makedoniji. Sve u svemu, 2.104 porodica sa 8.367 raseljenih lica pre svega kosovskih Srba izrazilo je svoju zainteresovanost UNHCR-u da se vrati na Kosovo. Vlada nije objavila informaciju o broju lica koja su se tokom godine vratila u zemlju.

Ministarstvo za zajednice i povratak je izvestilo da se zaključno sa julom u mesta svog prethodnog prebivališta vratilo 57 lica, uglavnom kosovskih Srba. Prepreke povratku uključivale su nepostojanje dodele zemljišta za rekonstrukciju kuća, nepostojanje ekonomskih mogućnosti i društvenu diskriminaciju. Prema navodima UNHCR, nepostojanje detaljnog popisa stanovništva i adekvatnog profilisanja podataka izostavilo je raseljena lica iz zaštite ljudskih prava i razvojnih planova.

Ministarstvo za zajednice i povratak je tokom godine odobrilo izgradnju 108 kuća za povratnike srpske, aškaljske, romske i balkansko-egipatske nacionalnosti. Vlada je 2018. i tokom godine dodelila 3,5 miliona dolara za izgradnju kuća za pripadnike nesrpskih zajednica, izuzev Goranaca koji su po sporazumu u parlamentarnoj grupi sa srpskim poslanicima u Skupštini.

Proces povratka u nekim područjima zemlje i dalje je bio otežan bezbednosnim incidentima i oklevanjem lokalnih zajednica da prihvate povratak ili posete povratnika iz srpske zajednice. U januaru su kosovski Albanci u Đakovici, uključujući osobe čiji članovi porodice se i dalje vode kao nestali, protestovali zbog hodočašća raseljenih Srba u gradsku crkvu Srpske pravoslavne crkve.

Vlada je promovisala siguran i dobrovoljan povratak interno raseljenih lica (IRL). Preko Ministarstva za zajednice i povratak promovisala je praktične politike i zaštitu IRL u skladu sa praktičnim politikama EU i saradivala sa domaćim i međunarodnim organizacijama kako bi se omogućio interno raseljenim licima pristup njihovoj imovini i mehanizmima za njihov održivi povratak. To uključuje pomoć za vraćanje u posed imovine, dodelu zemljišta za stambeno zbrinjavanje i poboljšane socio-ekonomske mogućnosti.

KP je zadržala svoje prisustvo u područjima sa etničkim manjinama i povratnicima kao meru za izgradnju poverenja za povratnike.

f. Zaštita izbeglica

Načelo zabrane proterivanja: Skupština je 24. jula usvojila završni izveštaj anketnog odbora o proterivanju šest turskih državljana koji su legalno boravili na Kosovu. Izveštaj odbora je naglasio ozbiljna kršenja vladavine prava, uključujući proterivanje jednog čoveka koji nije identifikovan u zahtevu za izručenje. Skupština je objavila svoj izveštaj uprkos mesecima političkog zastrašivanja i uplitanja.

Iako Specijalno tužilaštvo (STRK) nije okončalo istragu, Policijski inspektorat Kosova (PIK) je u avgustu podneo krivičnu prijavu protiv 22 policajca koji su bili uključeni u operaciju zbog krivičnih prekršaja. Turska vlada optužila je turske državljanke za navodne veze sa takozvanom terorističkom organizacijom Fethulah.

Apelacioni sud je u septembru potvrdio presudu Osnovnog suda u Prištini, presudivši da je obrazloženje Ministarstva unutrašnjih poslova za ukidanje boravišne dozvole prognanim turskim državljanima bilo neutemeljeno.

Traženje azila: Zakon predviđa odobravanje azila ili izbegličkog statusa sa supsidijarnom zaštitom, odnosno sistem koji pruža zaštitu izbeglicama i privremeni prihvata tražioca azila dok se rešavaju njihovi predmeti.

Prostorije za prijem u azilantskom centru mogu da prime decu, ali objekat nije imao standardne operativne postupke za postupanje sa decom bez pratnje koja su tražila azil i za utvrđivanje ispunjenosti uslova za dobijanje azila. Iako se broj azilanata i dalje uvećavao, Kosovo je uglavnom tranzitna zemlja, a oni koji traže azil obično su napustili zemlju i nisu prisustvovali svojim saslušanjima. Sve veći broj azilanata još uvek nije nadmašio kapacitet zemlje. Oni koji su tražili azil u zemlji bili su tokom cele godine smešteni u centru za azil.

Pristup osnovnim uslugama: UNHCR je izvestio da su tražioci azila dobili smeštaj, redovne obroke i odeću, dok su partnerske organizacije UNHCR-a pružile psihološku procenu, usluge savetovanja i pravnu pomoć. Problem je i dalje kako na lokalnom tako i na centralnom nivou bio pružanje usluga usmenog prevođenja na nekoliko službenih jezika. UNHCR je tvrdio da su zdravstvena zaštita i psihološki tretman i dalje bili neodgovarajući.

Privremena zaštita: Vlada je takođe pružila privremenu zaštitu koja se naziva supsidijarna zaštita pojedincima koji možda ne ispunjavaju uslove da dobiju status izbeglice. Vlada je do juna pružila supsidijarnu zaštitu jednom licu.

g. Lica bez državljanstva (apatridi)

Zvanične brojke o licima bez državljanstva nisu bile dostupne. Zakon ne sadrži diskriminacione odredbe koje bi mogle dovesti do toga da određene grupe ili lica budu lišena ili uskraćena dobijanja državljanstva. Kosovski državljani prenose državljanstvo na svoju decu. Deca rođena u roditelja koji nemaju državljanstvo stiču državljanstvo samim rođenjem u zemlji. Ova situacija se najčešće dešava unutar manjinskih zajednica u kojima veliki deo pripadnika nema dokumentovano prebivalište. Vladine procedure propisuju proces naturalizaciju za ona lica koja imaju status lica bez državljanstva ili izbeglica pet godina nakon utvrđivanja statusa.

Zakoni koji se odnose na građansko stanje dozvoljavaju licima bez državljanstva da izvrše upis građanskog stanja, kao što su činjenica rođenja, braka i smrti, ali primena se razlikovala od opštine do opštine. Sposobnost vlade da utvrdi koja lica nemaju državljanstvo i onih čije državljanstvo je neodređeno i dalje je ostala neadekvatna.

UNHCR je tokom godine pomogao broju od 900 „pravno nevidljivih“ lica (zbog nemogućnosti da dokažu mesto rođenja) iz različitih etničkih grupa, većini koja pripada zajednici Roma, Aškalija i balkanskih Egipćana i otprilike broju od 100 lica iz albanske zajednice.

Neregistrovani stanovnici ne primaju socijalnu pomoć, nemaju pravo na penziju i nisu mogli da upišu imovinska prava ili da ostvare prava na nasleđenu ili prenetu imovinu. Deca raseljenih roditelja koja su rođena izvan zemlje i koja su ušla u zemlju s roditeljima preko readmisije često nisu imala dokumentaciju, uključujući izvode iz matične knjige rođenih iz mesta svog rođenja. Vlasti nisu pronašle sistemsko rešenje za ovaj problem. UNHCR je tokom cele godine finansirao kampanju za civilnu registraciju stanovništva iz zajednica Roma, Aškalija i balkanskih Egipćana.

Deo 3. Sloboda učestvovanja u političkom procesu

Zakon propisuju da građani imaju mogućnost da biraju svoju vladu na slobodnim i fer periodičnim izborima tajnim glasanjem na osnovu univerzalnog i pravičnog prava glasanja.

Srpska vlada je nastavila sa radom nekih nelegalnih paralelnih vladinih struktura u opštinama sa većinskim srpskim stanovništvom na Kosovu i u područjima uglavnom naseljenim stanovništvom iz zajednice kosovskih Goranaca. Za ove

strukture se veruje da ih srpska vlada koristi da bi uticala na zajednicu kosovskih Srba i zajednicu kosovskih Goranaca i političke predstavnike.

Neki pripadnici zajednice kosovskih Srba tvrdili su da su bili izloženi odmazdama političkih protivnika, navodeći uticaj Vlade Srbije i zastrašivanje potencijalnih političkih protivnika primarne političke partije kosovskih Srba (Srpska lista) uoči održavanja izbora u zemlji 6. oktobra.

Izbori i politička participacija

Nedavno održani izbori: U zemlji su održani prevremeni parlamentarni izbori 6. oktobra, a razgovori oko formiranja vlade su se vodili i pred kraj godine. Međunarodni i nezavisni posmatrači ocenili su generalno glasanje na izborima kao slobodno i fer. Kampanja je međutim bila obeležena oblicima zastrašivanja unutar zajednice kosovskih Srba. Neki kosovski Srbi su naveli da je na njih vršen pritisak da ne podrže niti jednu drugu partiju osim Srpske liste (SL), partiju koja je blisko povezana sa srpskom vladom.

Poslednji opšti opštinski izbori u zemlji održani su 2017. godine. Nakon ostavki predsednika opština u četiri opštine na severu sa većinskim srpskim stanovništvom u novembru 2018. godine, u tim opštinama su 19. maja održani vanredni izbori za predsednike opština. Svi kandidati iz zajednice kosovskih Srba pripadali su Srpskoj listi. Prethodno izabrani predsednici opština nisu imali protivkandidate i ponovo su izabrani na izborima.

Političke partije i politička participacija: U većem delu zemlje političke partije su delovale slobodno i nije bilo značajnih prepreka u registraciji. U opštinama sa većinskim srpskim stanovništvom, predstavnici opozicije i nezavisni kandidati prijavili su pritisak na svoje kandidate da se povuku iz izborne trke i na birače da podrže Srpsku listu. Predstavnici opozicije kosovskih Srba prijavili su pretnje nasiljem tokom izbora za predsednike opština 19. maja od strane pristalica Srpske liste i Vlade Srbije. Partijska pripadnost je često igrala ulogu u pristupu vladinim uslugama i socijalnim mogućnostima i mogućnostima za zapošljavanje.

Učešće žena i manjina: Nijedan zakon ne ograničava učešće u političkom procesu, a pripadnici manjinskih grupa i žene su učestvovali. Međutim, nevladine organizacije su izvestile da je odziv birača među ženama imao tendenciju da bude daleko manji nego kod muškaraca. Političke partije koje zastupaju zajednice Roma, Aškalija,

balkanskih Egipćana, Bošnjaka, Goranaca i Turaka vodile su kampanju slobodno na svojim maternjim jezicima.

Zastupljenost etničkih manjina u Skupštini bila je više nego srazmerna njihovom udelu u stanovništvu, ali političke partije koje predstavljaju etničke manjine kritikovale su većinske partije zbog toga što se ne konsultuju sa njima o važnim pitanjima. Parlamentarci Srpske liste u velikoj meri su bojkotovali učešće u skupštinskim postupcima od novembra 2018. godine kada je zemlja uvela takse na proizvode iz Srbije i Bosne i Hercegovine.

Deo 4. Korupcija i netransparentnost vlasti

Zakon propisuje krivične sankcije za korupciju zvaničnika, međutim vlada nije sprovela zakon efikasno. Zvaničnici su ponekad bili uključeni u koruptivne radnje nekažnjeno. Nepostojanje efikasnog sudskog nadzora i opšta slabost u vladavini prava doprineli su ovom problemu. Slučajevi korupcije su rutinski bili podložni ponovljenim žalbama, a pravosudni sistem je često dozvoljavao da istekne rok zastarelosti bez suđenja na predmetima.

Korupcija: Kosovska agencija za borbu protiv korupcije (KAPK) i Kancelarija glavnog revizora dele nadležnost na suzbijanju korupcije u vladi. STRK je zaključno sa septembrom podneo 10 optužnica u slučajevima povezanim sa korupcijom koje je prosledio KAPK. Osude po optužbama za korupciju i dalje su predstavljale mali procenat u odnosu na one koji su istraženi i optuženi.

Nevladine organizacije i međunarodne organizacije utvrdile su brojne navodne neuspehe pravosudnog sistema da krivično goni korupciju navodeći da je samo nekolicina slučajeva podnetih protiv visokih zvaničnika rezultiralo optužnicama. Izrečene kazne visokim zvaničnicima osuđenim za korupciju često su bile blage. Nevladine organizacije su izvestile da su optužnice često bile neuspešne jer su tužioci podnosili netačne optužbe ili su pravili proceduralne greške.

Državni tužilac je zaključno sa septembrom primio 174 krivičnih prijave koje su obuhvatale 366 lica, što je dovelo do 81 optužnica koje su obuhvatile 126 lica. Ovo je kao ishod imalo 52 osuđujuće presude za korupciju, pri čemu je 21 lice osuđeno na zatvorske kazne, 21 na novčane kazne, a 10 uslovno ili im je izrečena druga vrsta kazne.

U decembru su bivši ministar poljoprivrede Nenad Rikalo i još šest zvaničnika iz Ministarstva poljoprivrede optuženi za zloupotrebu ovlašćenja zbog navodnog kršenja pravno zagwarantovanih mera zaštite i zbog manipulisanja subvencijama ministarstva kako bi se dodeli milioni dolara kompanijama u vlasništvu političkih saradnika.

Tokom godine, u najmanje četiri slučaja korupcije na visokom nivou, Vrhovni sud je utvrdio da su niži sudovi prekršili krivični zakonik u korist optuženih. Tužilaštvo je iskoristilo vanredne pravne lekove da zatraži od Vrhovnog suda ocenu presuda nižih sudova u ovim predmetima. Prema Zakoniku o krivičnom postupku, Vrhovni sud može samo da potvrdi povrede i ne može da primeni kaznene mere protiv okrivljenih.

Izveštaj nevladinog Kosovskog instituta pravde (KIP) kritikovao je postupanje STRK u predmetu iz 2018. godine u kome je tužilac navodno koristio administrativne mahinacije da bi izbegao podizanje optužnica o korupciji protiv visokih zvaničnika koji su omogućili da 19.060 osoba nelegitimno zatraže status veterana rata i steknu državne finansijske benefite. Izveštaj iz marta o nekažnjivosti, korupciji i praćenju slučajeva korupcije od 2016-18. do 2020. utvrdio je da je sudovima dostavljano 59 optužnica protiv 68 visokih zvaničnika, od kojih su sudovi obustavili optužnice protiv devet zvaničnika, oslobodili 16, a pet odbacili. Sudovi su izrekli kazne jedanaestorici od 68 visokih funkcionera, od kojih je osmorici izrečena uslovna zatvorska kazna, a jednom novčana kazna. Postupci protiv 27 visokih zvaničnika su u toku.

Vlada je oformila parlamentarni anketni odbor kako bi ispitala proceduralne detalje u vezi prisilne repatrijacije marta 2018. godine na zahtev turske vlade šest turskih državljana koji su legalno boravili na Kosovu. Istraga je imala mnogo poteškoća u privođenju svog rada kraju. U početku, pojedini poslanici nisu učestvovali na sastancima odbora kako bi sprečili kvorum. Skupština je nakon toga odložila produženje mandata odboru i postupila tek nakon što je međunarodna zajednica kritikovala odlaganje. Predsednik Tači se 26. aprila pojavio da svedoči na sastanku odbora nakon što je odbio tri prethodna poziva. Umesto da svedoči, Tači je međutim, doveo u pitanje legalnost odluke tela da angažuje stranca kao pravnog stručnjaka koji je sastavio nacrt izveštaja. Tači je takođe tvrdio da je stručnjak podelio informacije sa drugima, uključujući zemlje koje nisu priznale nezavisnost Kosova. U maju, 52 međunarodna profesora i zagovornika ljudskih prava iz institucija kao što su Univerzitet Harvard, Američka advokatska komora i *Human Rights Watch* obratili su se dopisom šefu parlamentarnog anketnog odbora Dželjalu

Svećli izrazivši zabrinutost zbog „neodgovornih i nesmotrenih optužbi” koje su izneli kosovski zvaničnici.

Prijavljivanje imovinske karte: Zakon obavezuje sve visoke javne funkcionere i članove njihovih porodica da svake godine prijave svoje imovinsku kartu i poreklo svoje imovine. Visoki funkcioneri moraju da prijave promene u imovinskoj karti kada stupaju i kada odlaze sa javne funkcije. Kosovska agencija za borbu protiv korupcije upravlja podacima, potvrđuje imovinske karte i objavljuje ih na svojoj veb-stranici. Organi vlasti mogu novčano da kazne funkcionere optužene za manja kršenja ove obaveze ili da im zabrani da obavljaju javnu funkciju u trajanju do godinu dana. Agencija za borbu protiv korupcije je prosledila sve optužbe tužiocima za one koji nisu dostavili svoju imovinsku kartu.

Deo 5. Stav vlasti prema međunarodnim i nevladinim organizacijama koje istražuju slučajeve navodnog kršenja ljudskih prava

Veliki broj domaćih i međunarodnih grupa u oblasti ljudskih prava generalno su radile bez vladinog ograničenja, istražujući i objavljujući svoje nalaze o slučajevima u oblasti ljudskih prava. Vlada je saradivala i ponekad reagovala na njihove stavove.

Vladina tela za ljudska prava: Institucija ombudsmana ima nadležnost da istražuje navodne povrede ljudskih prava i zloupotrebu vladinih ovlašćenja i postupka kao nacionalni preventivni mehanizam za sprečavanje mučenja. Institucija je primarna agencija odgovorna za nadgledanje pritvorskih objekata. Na osnovu ovlašćenja koja joj je skupština dala, Institucija ombudsmana može da podnese podneske prijatelja suda osnovnim sudovima u predmetima povezanim sa ljudskim pravima. Takođe daje preporuke o usklađenosti zakona i ostalim podzakonskim i upravnim aktima, smernicama i praksama.

Vlada je 2018. godine osnovala Pripremni tim za izradu opisa poslova i zadataka buduće Komisije za istinu i pomirenje (KIP). Tokom godine pripremni tim se sastao i izradio pravila i procedure za KIP i podneo dokument na odobrenje parlamentu. Vlada je osnovala Komisiju za nestala lica koja je u novembru 2018. godine potpisala sa Srbijom procedure za predaju posmrtnih ostataka žrtava ratnih zločina.

Deo 6. Diskriminacija, društvene zloupotrebe i trgovina ljudima

Žene

Silovanje i nasilje u porodici: Zakon kriminalizuje silovanje i nasilje u porodici prema svim licima, uključujući silovanje rođaka ili supružnika. U skladu sa zakonom, za silovanje je zaprećena zatvorska kazna u trajanju od dve do 15 godina. EULEX je primetio da su sudovi često u slučajevima silovanja primenjivali kazne koje su daleko blaže od zakonskog minimuma, a da su organi za sprovođenje zakona retko preduzimali korake da zaštite žrtve i svedoke. Štaviše, apelacioni sud je te kazne često dodatno smanjivao. Kancelarija za pomoć i podršku žrtvama tužilaštva prijavila je povećan broj ubistava u slučajevima nasilja u porodici. Žrtve retko prijavljuju seksualno nasilje, uključujući silovanje koje se događa unutar ili izvan porodice ili domaćinstva često zbog socijalne stigme ili nepoverenja u organe vlasti.

Zakon prepoznaje rodno zasnovano nasilje kao oblik diskriminacije. Kosovski institut za istraživanje i razvoj politika (KIPRD) je 2018. godine saopštio da zemlji još uvek nedostaje definicija rodno zasnovanog nasilja u okviru njenih krivičnih i parničnih postupaka.

Odsek Glavnog državnog tužilaštva je pomogao da se obezbedi pristup pravdi žrtvama svih krivičnih dela s posebnim fokusom na žrtve nasilja u porodici, trgovine ljudima, zlostavljanja dece i silovanja. Pored toga, svako tužilaštvo ima tužioca koji je specijalizovan za postupanje u slučajevima nasilja u porodici. Ovi tužioci mogu da primene alate za procenu rizika da bi izbegli budući rizik zlostavljanja žrtve i omogućava im da preporuča oštrije kazne recidivistima i prekršiteljima mera zaštite od nasilja u porodici.

Kancelarija za pomoć žrtvama je tokom godine prijavila 946 slučajeva nasilja u porodici u zemlji. Prema zakonski propisanim procedurama, PK istražuje, a zatim dostavlja slučajeve optužbi za nasilje u porodici tužilaštvu. Međutim, stopa krivičnog gonjenja bila je niska, a kazne je obično ublažavao drugostepeni sud. Službenici za podršku i pomoć žrtvama i posmatrači u sudovima tvrdili su da su tužioci i sudije favorizovale ujedinjene porodice odnosno pomirenje u odnosu na zaštitu žrtve, dok su nalozi za određivanje mere zaštite od nasilja u porodici ponekad dozvoljavali učiniocu da ostane u porodičnom domu dok slučaj čeka rešavanje. Kazne su se kretale od sudskih opomena do zatvorske kazne u rasponu od šest meseci do pet godina. Kriminalizacija nasilja u porodici u aprilu bila je praćena povećanim brojem hapšenja, krivičnih gonjenja i osuda za krivično delo.

Osnovni sud u Đakovici je u novembru 2018. proglasio Pjetera Ndrecaja krivim za ubistvo i osudio ga na 24 godine zatvora zbog toga što je pucao i ubio svoju bivšu suprugu i devetogodišnju ćerku u avgustu 2018. Godine. Bivša supruga je tražila pomoć dolazeći u policijsku stanicu u Đakovici pet sati pre ubistva, ali policija nije uspela da pronađe Ndrecaja pre nego što su se desila ubistva. U martu je Apelacioni sud produžio kaznu na doživotnu kaznu zatvora odlučivši da postoje dodatne otežavajuće okolnosti koje Osnovni sud nije razmatrao da bi se ispunili uslovi za izricanje doživotne kazne zatvora. Međutim, u junu je Vrhovni sud vratio predmet na ponovno suđenje, navodeći da je prva presuda sadržavala suštinske povrede odredbi zakona o krivičnom postupku koje se odnose na postupak priznavanja krivice koji drugostepeni sud nije uzeo u obzir. U svom iskazu, Ndrecaj se izjasnio krivim za ubistvo svoje žene sa umišljajem, ali je tvrdio da je ćerku upucao slučajno.

Osnovni sud u Prizrenu je u septembru presudio novčanu odštetu u korist porodice ubijene žrtve nasilja u porodici. Tokom 2011. godine, kosovsko tužilaštvo ignorisalo je zahtev žrtve za hitnim merama zabrane prilaženja njenog supruga tri sedmice pre nego što ju je on ubio. Odluka da se odšteti njena porodicu zbog tužilačkog nepostupanja značila je da je sud u zemlji po prvi put odredio odštetu u takvom slučaju.

Vlada je licencirala i podržala sedam nevladinih organizacija kako bi se pomoglo deci i ženama žrtvama nasilja u porodici. Deset prihvatilišta za žrtve nasilja u porodici udomljavala su žrtve trgovine ljudima i drugih krivičnih dela. Nevladine organizacije i skloništa istakli su zabrinutost zbog toga što vlada stalno ne osigurava dovoljno finansijskih sredstava i što odgađa isplatu kako bi se osiguralo njihovo funkcionisanje. Nevladine organizacije izjavile su da finansiranje vlade nije odgovarajuće, a Ministarstvo rada i socijalne zaštite (MRSZ) potvrdilo je da se ponekad suočava sa poteškoćama u finansiranju prihvatilišta.

Vlada je 2018. osnovala nezavisnu komisiju za verifikaciju statusa i obeštećenje osoba koje su preživele seksualno nasilje tokom rata. Komisija je zaključno sa junom priznala status i prateću penziju broju od 395 od 1.058 osoba koje su podnele zahtev. Odbila je 152 zahteva zbog nepotpune dokumentacije. Na 52 odbijena zahteva podnet je zahtev za ponovno razmatranje. Preostali zahtevi čekali su na razmatranje. STRK je dodelilo jednog tužioca za slučajeve seksualnog nasilja tokom rata. PK je oformio jedinicu za slučajeve ratnih zločina, uključujući slučajeve seksualnog nasilja tokom rata.

Seksualno uznemiravanje: Zakon definiše seksualno uznemiravanje u građanskom postupku. Iako Krivični zakonik uključuje kao delo seksualno uznemiravanje, ne sadrži specifičan standard ili definiciju. Izmene i dopune Krivičnog zakonika iz aprila predviđaju uvećane zatvorske kazne za seksualno uznemiravanje najosetljivijih žrtava i u slučajevima kada je postupak pokrenut na zahtev žrtva. U slučajevima kada je krivično delo izvršeno upotrebom oružja, zatvorska kazna može da se kreće u rasponu od jedne do pet godina. NVO su navele da su interne procedure i uredbe za prijavljivanje seksualnog uznemiravanja sprečile primenu ovih zakona.

Prema navodima organizacija za prava žena, uznemiravanje na radnom mestu u javnom i privatnom sektoru i javnim institucijama visokog obrazovanja je bila uobičajena.

Prinuda u kontroli stanovništva: Nije bilo izveštaja o prinudnom abortusu ili nedobrovoljnoj sterilizaciji.

Diskriminacija: Zakon propisuje da i žene i muškarci imaju isti zakonski status i prava. Zakon propisuje jednaku platu za jednak rad. Zakon propisuje da partneri u bračnim i vanbračnim zajednicama imaju ista prava da poseduju i naslede imovinu, ali muškarci su bili ti koji su obično nasleđivali porodičnu imovinu i drugu imovinu. U retkim slučajevima, udovice kosovske Albanke, posebno u seoskim oblastima, rizikovale su da izgube starateljstvo nad svojom decom zbog običaja koji traži da se deca i imovina prenesu na porodicu preminulog oca, dok bi se udovica vratila u svoju porodicu po rođenju.

Relativno malo žena se nalazilo na pozicijama višeg nivoa upravljanja u preduzećima, policiji ili vladi. NVO su tvrdile da su žene često bilo izložene diskriminatorskim praksama u zapošljavanju.

Zapošljavanje na osnovu rodno-polne pristrasnosti: Rodni srazmer dečaka i devojčica po rođenju bio je 109 dečaka prema 100 devojčica. Prema navodima UNICEF-a, vlada nije preduzela korake da reši neravnotežu.

Deca

Prijava rođenja: Deca stiču državljanstvo po osnovu državljanstva roditelja ili samim rođenjem u zemlji u slučaju dece rođene u roditelja određene manjinske zajednice čije državljanstvo nije dokumentovano. Oni koji nisu bili registrovani po rođenju su

primarno bili iz zajednica Roma, Aškalija i balkanskih Egipćana. UNICEF je istakao da bi nepostojanje registracije moglo negativno da utiče na pristup socijalnoj pomoći, posebno za repatriranu decu. Deca koja nisu bila upisana smatrala su se da nemaju državljanstvo.

Zlostavljanje dece: Krivični zakonik konkretno ne kriminalizuje zlostavljanje dece, već se bavi različitim elementima zlostavljanja dece, između ostalog, u članovima o seksualnom zlostavljanju, silovanju, trgovini ljudima i dečjoj pornografiji. Kazne se kreću u rasponu od pet do 20 godina zatvora. Incidenti zlostavljanja dece u većinskoj zajednici nisu poznati zbog društvene stigme, ali prijavljivanje ukazuje da je preovladavalo.

U julu je silovan i ubijen devetogodišnji dečak iz Kosova Polja. Dečakova majka je prijavila njegovo silovanje od strane osumnjičenog pre ubistva, ali je osumnjičeni pušten nakon ispitivanja i nikada nije ponovo uhapšen. Šest meseci kasnije, dete je pronađeno mrtvo u blizini stepenica zgrade u Kosovu Polju. Tada je osumnjičeni uhapšen zbog silovanja i teškog ubistva. Nakon slučaja, PK i Tužilaštvo su započeli zajednički pregled svih postupaka i radnji u slučajevima zlostavljanja dece. U novembru su dva tužioca koja su uključena u slučaj ispitivana zbog sumnje da nisu uspela da blagovremeno i efikasno reše navode zlostavljanja.

U avgustu je PK u Prizrenu uz pomoć osoblja švajcarskog *Caritasa* sprečila silovanje 11. godišnjeg romskog dečaka kojeg je 36-godišnji muškarac iz Drenice seksualno zlostavljao. Slučaj je policiji prijavilo nekoliko građana, a istražitelji su odmah reagovali kontaktirajući žrtvu i njegovu porodicu. Policija je blisko saradivala sa Tužilaštvom, Centrom za socijalni rad i Kancelarijom za pomoć i podršku žrtvama kako bi pružila usluge žrtvi. Veliki tim istražitelja radio je na identifikaciji i hapšenju osumnjičenog u ovom slučaju.

Rani i prisilni brakovi: Zakon dozvoljava licima da se venčaju sa navršenih 16 godina života. Iako ne postoje zvanični podaci o ranim ili prisilnom dečjim brakovima u zemlji, to je nastavilo da se praktikuju u određenim etničkim zajednicama uključujući Rome, Aškalije, balkanske Egipćane i Gorance. Na osnovu vladinog izveštaja čiji fokus je bio na ove zajednice, otprilike 12 odsto dece, uglavnom devojčica stupilo je u brak pre navršene petnaeste godine života. Visoka stopa nezaposlenosti u ovim zajednicama je bila faktor koji je doprineo ovoj stopi.

Seksualna eksploatacija dece: Zakon zabranjuje posedovanje, proizvodnju i distribuciju dečije pornografije. Za lica koja proizvode, koriste ili uključuju dete u

pravljenje ili proizvodnju pornografije zaprećena je kazna zatvora u trajanju od jedne do pet godine. Distribucija, promovisanje, prenos, nuđenje ili pokazivanje dečije pornografije se kažnjava kaznom zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina. Posedovanje ili nabavljanje dečije pornografije se kažnjava novčanom kaznom ili kaznom zatvora u trajanju do tri godine.

Minimalna starosna dob za saglasnost na seksualni čin je 16 godina. Silovanje maloletnog lica je krivično delo za koje je zaprećena kazna zatvora u trajanju od pet do 20 godina.

Međunarodne otmice dece: Zemlja nije strana potpisnica Haške konvencije iz 1980. godine o građanskim aspektima međunarodne otmice dece. Pogledajte *Godišnji izveštaj o međunarodnoj otmici dece od strane roditelja* Državnog sekretarijata na <https://www.state.gov/travel.state.gov/content/travel/en/International-Parental-Child-Abduction/for-providers/legal-reports-and-data/reported-cases.html>.

Antisemitizam

Prema navodima Jevrejske zajednice na Kosovu u zemlji živi oko 50 jevrejskih porodica. Nije bilo prijava o delima antisemitizma.

Trgovina ljudima

Videti Izveštaj Državnog sekretarijata pod nazivom *Trgovina ljudima* na: <https://www.state.gov/trafficking-in-persons-report/>.

Osobe sa invaliditetom

Ustav i zakon zabranjuju diskriminaciju prema licima sa fizičkim, čulnim, intelektualnim i mentalnim invaliditetom i garantuje jednak pristup obrazovanju, zapošljavanju i ostalim državnim službama i uslugama. Vlada nije efektivno primenila ove odredbe i lica sa invaliditetom su bila suočena sa diskriminacijom

Prema rečima organizacije za prava lica sa invaliditetom Handi-Kos, pristup zdravstvenim i uslugama rehabilitacije, socijalnim uslugama i pomoćnim pomagalicama je bio nedovoljan, a fizički prilaz javnim institucijama je i dalje predstavljao problem čak i nakon primene podzakonskih akata i administrativne podrške.

Zakon uređuje prijem osoba u psihijatrijske ustanove i ustanove socijalne zaštite i štiti njihova prava unutar takvih ustanova, ali nije bio primenjen. Kosovu nedostaje odgovarajući sistem za klasifikaciju procedura, prijem i lečenje pritvorenika sa mentalnim invaliditetom. KRCT je opisao objekte mentalnog zdravlja kao objekte ispod standarda i generalno kao prenatrpene. Kosovski institut za forenzičku psihijatriju (KIFP) ima kapacitet od 36 kreveta, od čega 12 za psihijatrijske preglede i 24 za obavezno psihijatrijsko lečenje. KIFP nema poseban deo za lečenje žena ili maloletnih lica.

Nacionalne/rasne/etničke manjine

Vladino i društveno nasilje nastavilo se nad zajednicama kosovskih Srba i drugim zajednicama etničkih manjina, koje su takođe bile izložene društvenoj diskriminaciji i diskriminaciji u zapošljavanju.

U prvih sedam meseci godine, bilo je otprilike stotinak incidenta koji su uključivali krađe, provale, verbalna uznemiravanja i nanošenje štete imovini kosovskih Srba i Srpske pravoslavne crkve. Međunarodne organizacije su navele najmanje četiri incidenta koji su bili jasno etnički motivisani, dok je u ostalim incidentima bilo teško dokazati da su bili etnički motivisani. Vlada je osudila incidente, a PK je pokrenuo istrage što je u nekim slučajevima rezultiralo hapšenjem učinilaca.

Neki kosovski Srbi su prijavili da su ih diskriminirali drugi etnički Srbi zbog učešća u Kosovskim bezbednosnim snagama (KBS). Ministarstvo Kosovskih bezbednosnih Snaga (KBS) izvestilo je da je više od 80 kosovskih Srba napustilo KBS u periodu između 2018. i 2019. godine navodeći kao razlog navodni pritisak srpskih vlasti i lokalnih predstavnika kosovskih Srba. Oni su takođe rutinski bili izloženi zadržavanju od strane srpskih vlasti na graničnim prelazima između Kosova i Srbije. Tokom godine, KBS je nastavio aktivno regrutovanje kosovskih Srba u cilju izgradnje multietničkih, inkluzivnih snaga.

Iako se pristup pravdi za kosovske Srbe poboljšao zbog integracije pravosudnog sistema 2017. godine u četiri opštine na severu sa većinskim srpskim stanovništvom i integracije sudija kosovskih Srba i osoblja u druge osnovne sudove na Kosovu, institucije nisu imale odgovarajuće finansiranje i podršku. Loš kvalitet prevoda ili kašnjenje prevoda u sudskim postupcima pred sudovima, veliki broj nerešenih predmeta na severu, neizvršenje odluka, ograničen broj nealbanskog osoblja i nedoslednost prevoda zakonskih propisa na albanski i srpski jezik nastavili su da

ugrožavaju propisno vršenje pravde za kosovske Srbe i ostale manjinske zajednice. Vlada je da bi rešila ovaj problem usvojila u maju konceptni dokument sponzorisan od strane poverenika za jezike koji predviđa uspostavljanje vladine prevodilačke službe.

Etničke manjine, uključujući zajednice Srba, Roma, Aškalija, balkanskih Egipćana, Turaka, Bošnjaka, Goranaca, Hrvata i Crnogoraca su se suočile sa raznim nivoima institucionalne i društvene diskriminacije u oblastima zapošljavanja, obrazovanja, socijalnih usluga, upotrebe jezika, slobode kretanja, prava na povratak svojim domovima (za raseljena lica) i ostalim osnovnim zakonski predviđenim pravima.

Zajednicama Roma, Aškalija i balkanskih Egipćana često je nedostajao pristup osnovnoj higijeni, medicinskoj zaštiti i obrazovanju i u velikoj meri su zavisili od humanitarne pomoći za puki opstanak.

Kancelarija za pitanja zajednica pri Kabinetu premijera i Institucija ombudsmana uočili su diskriminaciju u zapošljavanju u javnom sektoru u skoro svim lokalnim i nacionalnim institucijama. Iako zakon propisuje da najmanje 10 odsto službenika na lokalnom i nacionalnom nivou budu iz manjinskih zajednica, njihova zastupljenost je ostala ograničena i generalno se odnosila na niže pozicije. Manje zajednice kao što su Goranci, Romi, Aškalije i balkanski Egipćani su bili posebno nedovoljno zastupljeni. Nije bilo zakona na snazi da se reše ove zabrinutosti.

Zakon propisuje jednake uslove za svu školsku decu i priznaje učenicima iz manjinskih zajednica pravo na obrazovanje u javnim obrazovnim ustanovama na njihovom maternjem jeziku sve do kraja srednje škole. Ovaj zakon se nije primenjivao. Lideri zajednica Bošnjaka, Hrvata, Goranaca, Crnogoraca, Roma i Turaka su istakli da su njihovim zajednicama nedostajali udžbenici i ostali nastavni materijali na srpskom, bosanskom i turskom jeziku i da su se povremeno oslanjali na plan i program nastave i učenja na albanskom jeziku ili plan i program nastave i učenja sponzorisan od strane Srbije ili Turske u obrazovanju učenika.

Kancelarija poverenika za jezike je pratila i izveštavala o primeni zakonskih propisa koji daju jednaki status dvoma službenim jezicima u zemlji, albanskom i srpskom jeziku, kao i jezicima koji se koriste u službenoj upotrebi na lokalnom nivou, uključujući bosanski i turski jezik. Poverenik je izvestio da lokalne opštinske uprave nisu u potpunosti poštovale Zakon o upotrebi jezika. Na primer, naveo je nepostojanje prevoda na srpski jezik ili loš prevod više od 90 zakona, javnih natpisa u većini institucija i u komunikaciji sa strankama tokom sudskih postupaka. Sudovi

redovno nisu pružali odgovarajuće usluge usmenog i pismenog prevoda okrivljenima i svedocima iz manjinskih zajednica i nisu obezbedili odgovarajući prevod zakona i sudskih dokumenata kao što to propisuje zakon.

Amandmani na administrativne odluke dozvoljavaju Bošnjacima, Romima i Turcima da im se lična dokumenta izdaju na sopstvenom jeziku, ali su se manjinski predstavnici često žalili na loše postupanje javnih službenika i na odloženu primenu.

Dela nasilja, diskriminacija i ostale zloupotrebe učinjene zbog seksualne orijentacije i rodnog identiteta

Ustav i zakon zabranjuju neposrednu ili posrednu diskriminaciju na osnovu seksualnog opredeljenja ili rodnog identiteta u zapošljavanju, zdravstvenoj zaštiti i obrazovanju. Kada se motiv zločina bazira na rodu, seksualnoj orijentaciji ili opaženoj povezanosti žrtve sa licima koja su meta takve netrpeljivosti, zakon smatra takav motiv kao otežavajuću okolnost.

Prema rečima nevladinih organizacija za ljudska prava, zajednica lezbijki, gejeva, biseksualnih, transrodnih i interpolnih osoba (LGTBI) suočila se sa otvorenom diskriminacijom u zapošljavanju, stambenim pitanjima, utvrđivanjem apatridije i u pristupu obrazovanju ili zdravstvenoj zaštiti. NVO su istakle da je društveni pritisak ubedio većinu lica koja pripada LGBTI zajednici da sakriju svoju seksualnu opredeljenost ili rodni identitet i navela je da je policija bila bezosećajna na potrebe LGBTI zajednice.

Apelacioni sud je u avgustu potvrdio odluku Osnovnog suda kojom je dozvoljena promena oznake pola sa ženskog u muškog za državljanina koji živi u inostranstvu. Ova odluka, prva takve vrste u zemlji, ukinula je Zakon o građanskom stanju iz 2011. godine poštujući Zakon o rodnoj ravnopravnosti koji je stupio na snagu 2015. godine. Četiri građana su čekala na sličnu promenu identifikacionih dokumenata.

Prema navodima nevladinih organizacija, Romkinju koja je možda transrodna osoba, neprekidno su fizički napadali kosovski stanovnici na osnovu lažne glasine da je otimala decu. PK je dala izjavu za štampu u kojoj poziva na prekid napada i navodeći da osoba nije osumnjičena za otmicu.

Društvena stigma oko HIV-a i AIDS-a

Tokom godine nije bilo potvrđenih izveštaja o zvaničnoj diskriminaciji prema licima sa HIV/AIDS-om.

Deo 7. Prava radnika

a. Pravo na udruživanje i kolektivno pregovaranje

Zakon propisuje pravo radnicima da osnuju i da se pridruže nezavisnim sindikatima, kolektivno pregovaraju i stupe u štrajk odnosno obustave rad. Zakon zabranjuje diskriminaciju zbog sindikalne pripadnosti i povredu bilo kojih prava radnika zbog njihovih sindikalnih aktivnosti. Zakon propisuje povratak radnika otpuštenih zbog sindikalnih aktivnosti, uključujući u ključnim službama. Zakon se ravnopravno primenjuje na sve pojedince koji rade u javnom i privatnom sektoru uključujući evidentirane migrante i kućnu poslugu.

Vlasti nisu efikasno sprovele Zakon o radu koji uključuje uredbe i administrativna uputstva koja uređuju radne odnose, uključujući prava na slobodu udruživanja i kolektivno pregovaranje. Prema navodima Udruženja nezavisnih sindikata Kosova (UNSK), resursi, inspekcije i korektivne radnje su bile neodgovarajuće, a kazne nisu bile dovoljne. Zaključno sa majem, Inspektorat rada Ministarstva rada i socijalne zaštite je tokom godine izdao 99 novčanih kazni. Ove kazne nisu bile dovoljne da se smanje povrede. Upravni i sudski postupci su bili zaobilazni i predmet dugih odlaganja ili uloženi žalbi.

Prema navodima UNSK, vlada i poslodavci u zemlji su generalno poštovali pravo na osnivanje i učlanjivanje u sindikatima kako u javnom tako i u privatnom sektoru. Uplitanje političkih partija u sindikalne organizacije i pojedina prava radnika su ostali problem. Prema rečima zvaničnika unije, radnici u javnom sektoru se uobičajeno susreću sa maltretiranjem, uključujući seksualno uznemiravanje i gubitak zaposlenja zbog svoje pripadnosti političkoj partiji. Poslodavci nisu uvek poštovali prava radnih organizacija da se dogovaraju kolektivno posebno u privatnom sektoru. UNSK je prijavio da su mnogi poslodavci u privatnom sektoru u suštini ignorisali zakonske propise o radu. UNSK je takođe istakao da su se nastavile poteškoće u formiranju sindikata zbog mešanja poslodavaca u udruženja radnika i unije posebno u sektorima bankarstva, građevinarstva i hotelijerstva.

Predstavnici iz ovih sektora su anonimno rekli UNSK da su poslodavci koristili zastrašivanja da bi sprečili formiranje unija. Inspektorat rada je naveo da tokom godine nije dobio zvanične žalbe o diskriminaciji zaposlenih koji su pokušali da se učlane u sindikate. Inspektorat rada nije bio u potpunosti funkcionalan zbog nedostatka budžeta i nedovoljnog broja inspektora.

b. Zabrana prinudnog ili prisilnog rada

Zakon o zaštiti deteta koji je usvojen u junu zabranjuje sve oblike prinudnog ili prinudnog rada, ali otokom godine došlo je do pojavljivanja prisilnog dečjeg rada (Videti Deo 7. c).

Vladini resursi, uključujući pravne lekove, nisu bili dovoljni da se osigura poštovanje, da se identifikuju i zaštite žrtve i da se istraže tvrdnje prinudnog ili prisilnog rada. Prema navodima Inspektorata rada bilo je ograničenih istraga, krivičnih gonjenja ili osuda zbog neodgovarajućih resursa. Kazne iako su bile dovoljno rigorozne u poređenju s onima za ostala teška krivična dela nisu bile dovoljne da spreče prisilni rad. Zaključno sa julom, vlasti nisu identifikovale nijednu žrtvu prisilnog rada.

Takođe videti Izveštaj Državnog sekretarijata pod nazivom *Trgovina ljudima* na <https://www.state.gov/trafficking-in-persons-report/>.

c. Zabrana dečijeg rada i donja starosna granica za zasnivanje radnog odnosa

Zakon zabranjuje sve najgore oblike dečijeg rada. Minimalna starosna dob za zaposlenje je 15 godina, pod uslovom da zaposlenje nije štetno i da ne ide na štetu pohađanja škole. Ukoliko postoji verovatnoća da posao može da ugrozi zdravlje, bezbednost ili moral mlade osobe, zakonska minimalna starosna dob je 18 godina. Propisi zabranjuju eksploataciju dece na radnom mestu, uključujući prinudni ili prisilni rad. Vlada je takođe imala Nacionalno telo protiv trgovine ljudima koje je istraživalo slučajeve u kojima su deca bila predmet trgovine u svrhu rada.

Skupština je 27. juna usvojila svoj prvi Zakon o zaštiti deteta, ključno zakonodavstvo o zaštiti deteta koje objedinjuje sve ostale pravne i podzakonske dokumente o toj temi. Zakonom su predviđene dodatne mere i kazne za poslodavce koji upošljavaju decu i koje su dovoljne da odvrate od kršenja zakona, ali navedeno ne rešavaju problem na odgovarajući način jer ne utiču na pojave u neformalnoj ekonomiji. Zakon dozvoljava vlastima da dete udalji iz doma, ako se utvrdi da je to u najboljem interesu deteta.

Organi za sprovođenje zakona su efikasno sproveli zakon. Inspektori su odmah obavestili poslodavce kada su maloletnici eksploatisani ili su otkriveni da rade u opasnim uslovima rada. NVO *Terres Des Hommes* (Zemlja ljudi) izvestila je o slučajevima 116 maloletnika (105 kosovskih državljana i 11 maloletnika iz Albanije) koji rade u opasnim uslovima. Od toga broja, 73 su bila deca koja su se bavila prosjačenjem, 13 je radilo na ulici, a 14 u rudarstvu. Prema navodima Ministarstva rada, 73 lica su dobila savete centra za socijalni rad o pitanjima vezanim za dečji rad.

Koalicija NVO za zaštitu dece (KOMF) je prijavila da su se deca koja rade u poljoprivrednom sektoru susrela sa opasnostima povezanim sa korišćenjem poljoprivrednih mašina. KOMF je takođe istakao da je rad dece u poljoprivrednim aktivnostima uporno bila tradicionalna aktivnost. Vladini centri za socijalni rad izvestili su da deca koja su bila uključena u poljoprivredne aktivnosti nisu bila sprečena da pohađaju školu. Iako je većina deca retko bila jedini glavni prihod svojim porodicama, dečji rad je služio kao glavni doprinos nekim porodičnim prihodima.

Deca u gradovima su često radila u različitim bespravnim gradnjama ili prodaji, kao što je prodaja novina, cigareta i dopuna telefonskih kredita na ulicama. Neka deca, posebno iz onih porodica koje primaju socijalnu pomoć i iz manjinskih zajednica takođe su bila uključena u fizički rad kao što je premeštanje robe i skupljanje otpada na gomilama smeća zarad prodaje.

Videti Izveštaj Ministarstva rada o najgorim oblicima dečjeg rada na: <https://www.dol.gov/agencies/ilab/resources/reports/child-labor/findings>.

d. Diskriminacija u pogledu zaposlenja i zanimanja

Diskriminacija u zapošljavanju i zanimanju u pogledu pola, rodnog identiteta, invaliditeta, veroispovesti, političke pripadnosti i manjinskog statusa se javljala u svim sektorima (Videti Deo 6). Tokom godine UNSK je primio prijave od sindikata radnika i pojedinaca koji su takođe tvrdili diskriminaciju na osnovu članstva u sindikatu, starosne dobi i porodičnog stanja. UNSK i zvaničnici sindikata su primetili da je zapošljavanje, posebno u javnom sektoru često zavisilo od političkog statusa ili političke pripadnosti. Zvaničnici unije sindikata su prijavili ostala maltretiranja, uključujući seksualno uznemiravanje na osnovu političke pripadnosti. UNSK je takođe prijavio slučajeve poslodavaca koji diskriminišu ženske kandidate tokom razgovora za posao i nezakonito otpuštanje žena zbog toga što su u drugom stanju ili što traže porodijsko odsustvo.

Međunarodni posmatrači su izvestili o diskriminaciji zapošljavanja na univerzitetima prema pojedincima koji nose hidžab ili neke druge simbole Islama. Univerziteti su ponekad odbijali kandidate po ovoj osnovi, opravdavajući praksu kao napor u borbi protiv radikalizacije.

e. Prihvatljivi uslovi rada

Minimalna zarada koju je odredila Vlada je bila viša od zvanične granice siromaštva.

Zakon propisuje da standardna radna sedmica ima 40 sati, zahteva periode odmaranja, ograničava broj redovnih radnih sati na 12 sati dnevno, ograničava prekovremeni rad na 20 sati sedmično i 40 sati mesečno, zahteva isplatu premije za prekovremeni rad i zabranjuje prekomerni obavezni prekovremeni rad. Zakon propisuje 20 dana plaćenog odmora godišnje za zaposlene i 12 meseci delimično plaćenog porodiljskog odsustvovanja. Zakon o radu propisuje zdravstvene i bezbednosne standarde i primenjuje se na sve delatnosti u zemlji.

Inspektori Ministarstva rada su bili odgovorni za primenu svih standarda u oblasti rada uključujući one koji se odnose na plate, sate i zdravlje i bezbednost na radu. Novčane kazne nisu bile dovoljne da se smanje povrede. Broj inspektora je bio nedovoljan da odvrati povrede kako u formalnom tako i u neformalnom sektoru.

Prema rečima Inspektorata rada i UNSK, Zakon o radu je sveobuhvatan i njegove odredbe o radnim satima su adekvatne za jednaku zaštitu radnika u javnom i privatnom sektoru. Vlada nije efikasno sprovela zakon. UNSK je naveo nepostojanje vladinog izvršenja kao i ograničenje resursa i kapaciteta unutar Inspektorata rada.

Prema navodima UNSK, poslodavci se nisu pridržavali standarda zvaničnih radnih sati koji pružaju jednake standarde zaštite za radnike u privatnom i javnom sektoru. UNSK je naveo da vlada nije vršila nadzor i primenu, posebno u pogledu standardne radne sedmice i obaveznog plaćenog i neplaćenog prekovremenog rada. Mnogi pojedinci radili su duže radne sate u privatnom sektoru kao „poslovni odnos po slobodnoj volji“, bez ugovora o radu, redovne plate ili penzionog doprinosa. UNSK je prijavio da su poslodavci otpuštali radnike bez razloga što je u suprotnosti s zakonom i da nisu poštovali praznike. Inspektorat rada je zaključno sa junom primio 1.519 zvaničnih žalbi u pogledu povrede prava radnika u privatnom i javnom sektoru i izdao 99 zvaničnih pritužbi protiv lica koja su učinila povrede. Organizacije za

prava žena su prijavile da se seksualno uznemiravanje i zlostavljanje javljalo na radnom mestu, ali da se nije prijavljivalo zbog straha od otpuštanja ili odmazde.

Iako zakon propisuje zaštitu zdravstvenih i radnih uslova zaposlenih, privatne i javne institucije ponekad nisu poštovale to. Zvaničnici inspektorata rada i UNSK su prijavili poteškoće u dobijanju tačnih informacija o poštovanju jer su radnici njima veoma retko obelodanjivali probleme zbog straha da će izgubiti svoj posao.

Nijedan zakon specifično ne dozvoljava zaposlenom da napusti radno mesto usled opasne situacije na radnom mestu, ali zakon traži od svakog poslodavca da obezbedi odgovarajuće radne uslove za sve zaposlene shodno radnim uslovima. Prema navodima Ministarstva rada, neformalni dogovori na relaciji poslodavac-zaposleni mogu da reše pitanje kada i pod kojim okolnostima zaposleni može da napusti radno mesto zbog opasne situacije na radnom mestu. Državne institucije nisu pratile ove dogovore. Prema rečima stručnjaka, kršenje standarda u pogledu plate, prekovremenog rada, zdravlja i bezbednosti na radu je bilo zajedničko i za muškarce i za žene, kao i za strane radnike migrante, posebno za one koji su se susreli sa opasnim radnim uslovima i eksploatacionim radnim uslovima.